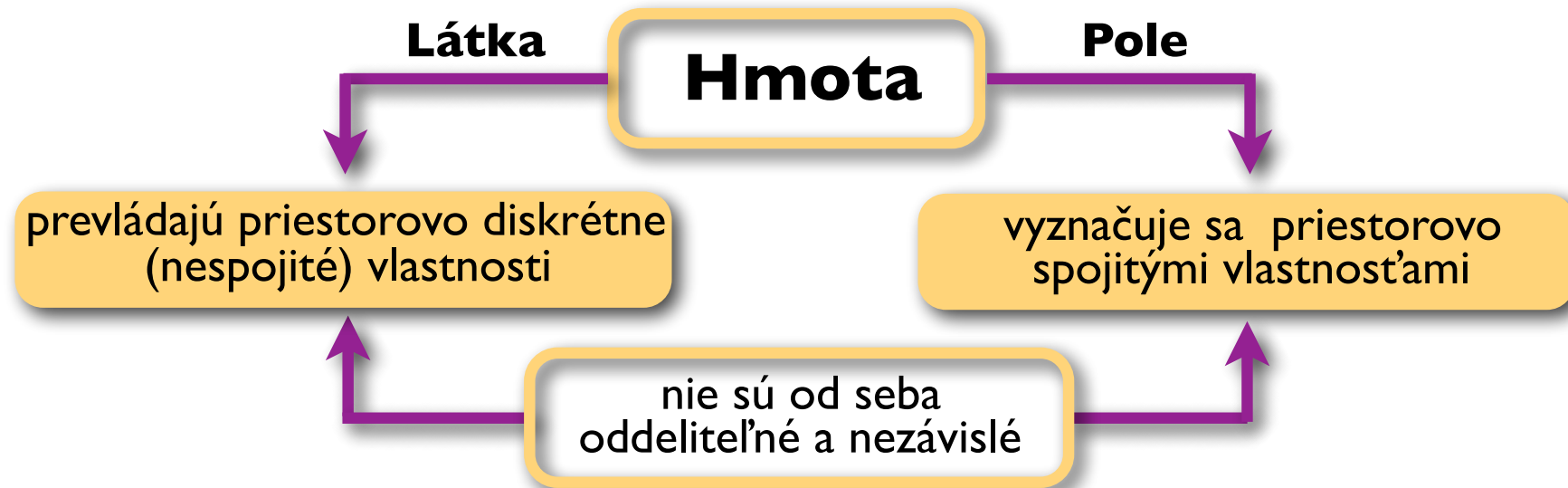
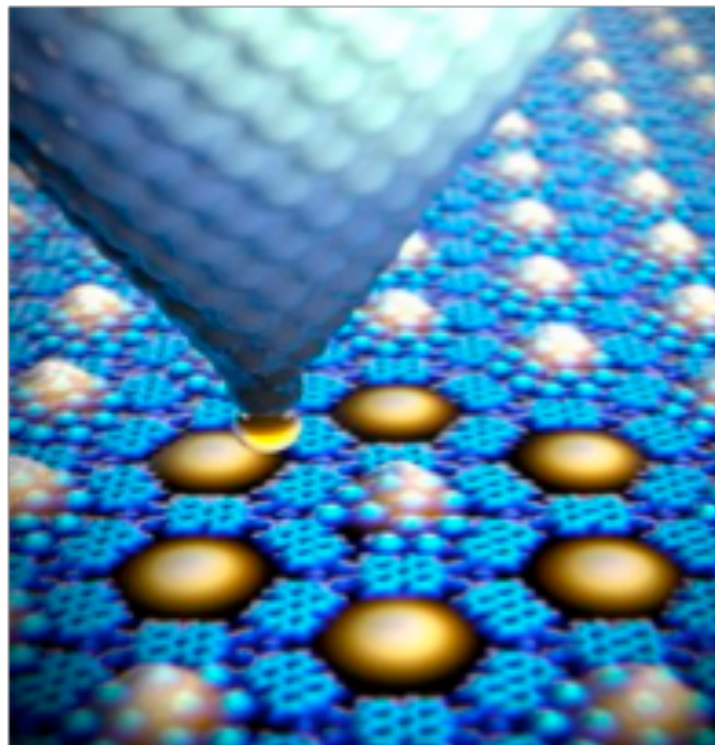

Chemické objekty - všeobecné pojmy

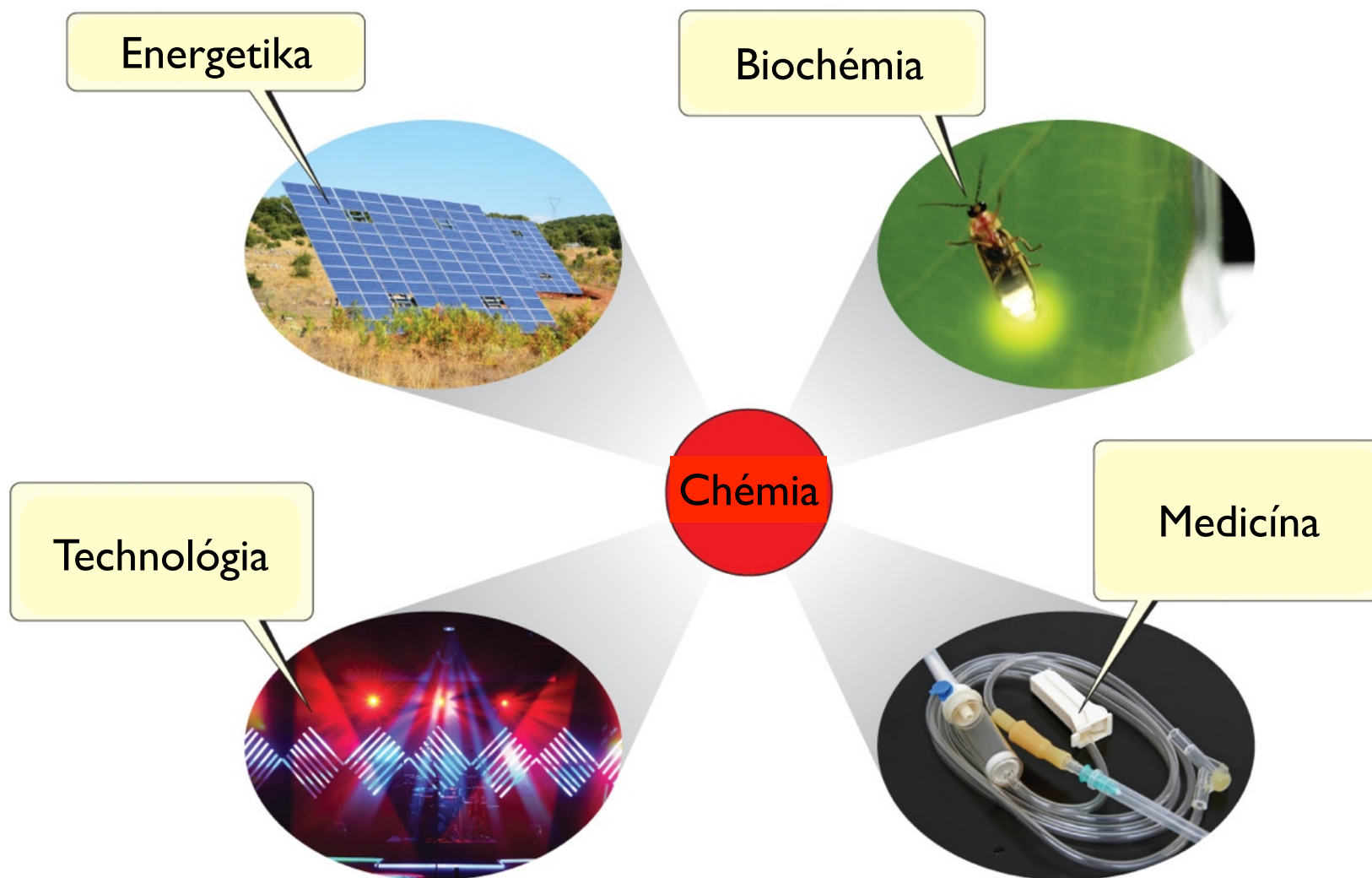
- **makroskopické** hmotné objekty sa riadia zákonmi klasickej fyziky
- **mikroskopické** hmotné objekty sa riadia zákonmi kvantovej mechaniky
- látkové, tepelné, elektrické a iné zmeny sú prejavom **pohybujúcej** sa hmoty

Pomocou špičky skanovacieho tunelovacieho mikroskopu sme schopní manipulovať s jednotlivými atómami xenónu

Chémia študuje vlastnosti a správanie sa hmoty.

- **sústava disciplín** - zloženie, štruktúra, chemické reakcie a súvislosti chemických reakcií s inými dejmi
- hlavnou náplňou **anorganickej chémie** je experimentálne štúdium a teoretická interpretácia vlastností a chemických reakcií všetkých prvkov a ich zlúčenín s výnimkou uhl'ovodíkov a väčšiny ich derivátov

Veličiny

- **fyzikálna veličina** vyjadruje kvalitatívne i kvantitatívne vlastnosti hmotných objektov:

$$\text{veličina} = (\text{číselná hodnota}) \times (\text{meracia jednotka})$$

(E [J], V [m³], m [kg] .....)

Fyzikálna veličina	Symbol veličiny	Základná jednotka	Označenie
hmotnosť	m	kilogram	kg
dĺžka	l	meter	m
čas	t	sekunda	s
termodynamická teplota	T	kelvin	K
látkové množstvo	n	mól	mol
elektrický prúd	I	ampér	A
svietivosť	I_v	kandela	cd

Veličiny

- *fyzikálna veličina* vyjadruje kvalitatívne i kvantitatívne vlastnosti hmotných objektov:

$$\text{veličina} = (\text{číselná hodnota}) \times (\text{meracia jednotka})$$

(E [J], V [m³], m [kg] .....)

Predpona	Symbol	Násobok 10	Predpona	Symbol	Násobok 10
yotta	Y	10 ²⁴	yocto	y	10 ⁻²⁴
zetta	Z	10 ²¹	zepto	z	10 ⁻²¹
exa	E	10 ¹⁸	atto	a	10 ⁻¹⁸
peta	P	10 ¹⁵	femto	f	10 ⁻¹⁵
tera	T	10 ¹²	piko	p	10 ⁻¹²
giga	G	10 ⁹	nano	n	10 ⁻⁹
mega	M	10 ⁶	mikro	μ	10 ⁻⁶
kilo	k	10 ³	mili	m	10 ⁻³
hekto	h	10 ²	centi	c	10 ⁻²
deka	da	10	deci	d	10 ⁻¹

Veličiny

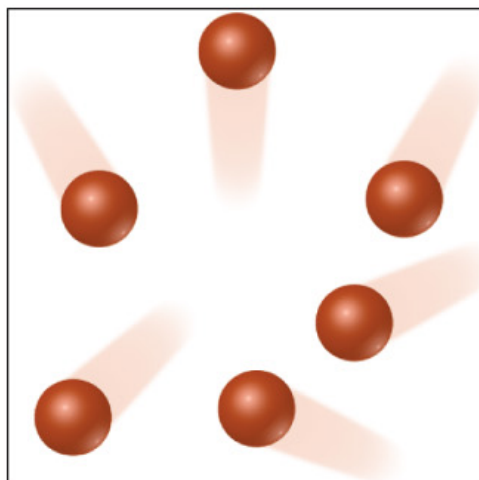
- **fyzikálna veličina** vyjadruje kvalitatívne i kvantitatívne vlastnosti hmotných objektov:

$$\text{veličina} = (\text{číselná hodnota}) \times (\text{meracia jednotka})$$

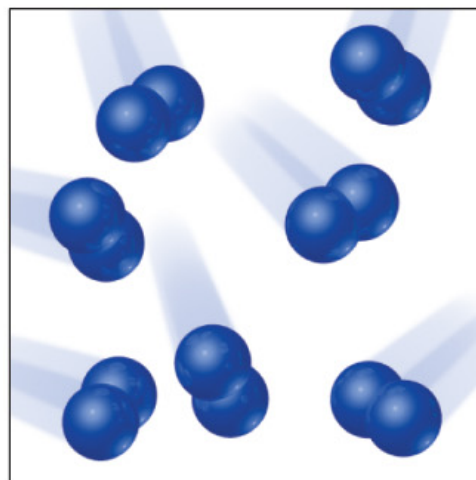
(E [J], V [m³], m [kg] .....

- ▶ **extenzitná veličina** je úmerná množstvu látky v sústave a je aditívna
- ▶ **intenzitná veličina** nezávisí od množstva látky v sústave a nie je aditívna
- ▶ **špecifická veličina** je vyjadrená podielom extenzitnej veličiny a hmotnosti (vzťahuje sa na jednotkovú hmotnosť - špecifický (merný) objem V_{sp})
- ▶ **mólová veličina** je vyjadrená podielom extenzitnej veličiny a látkového množstva (vzťahuje sa na jednotkové látkové množstvo - M , V_m)
- ▶ **stavová veličina** určuje stav danej sústavy a nezávisí od spôsobu akým sa sústava do tohto stavu dostala (T , p , V)
- ▶ **procesová veličina** kvantitatívne opisuje z energetického hľadiska pôsobenie medzi sústavou a okolím a závisí od spôsobu, akým sa sústava dostala do daného stavu (q , w)

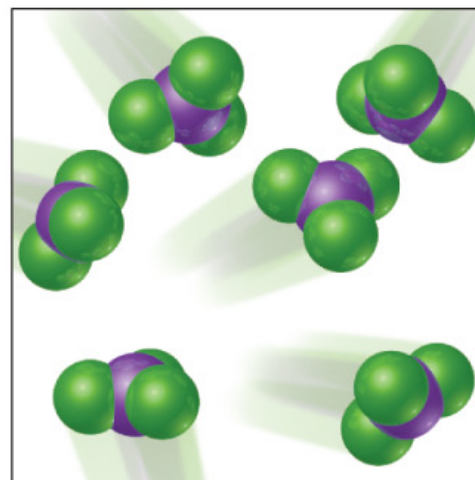
Hmotou je všetko, čo má hmotnosť a zaberá priestor.

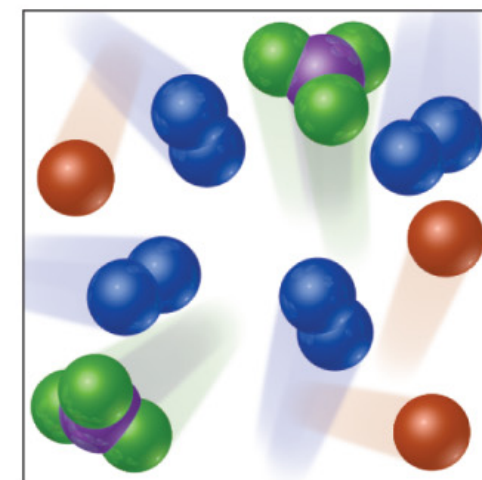
Atómy prvku

Molekuly prvku

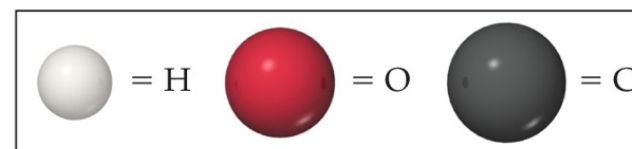

Molekuly zlúčeniny

Zmes prvkov a zlúčenín

- hmota vo forme látky pozostáva z jednotiek určitých vlastností – *častic hmoty*
- *atóm* je základná stavebná častica hmoty
- každý *prvok* je tvorený jediným druhom atómov
- *zlúčenina* je tvorená rôznymi prvkami

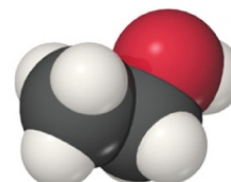
Kyslík

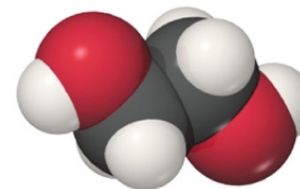
Voda

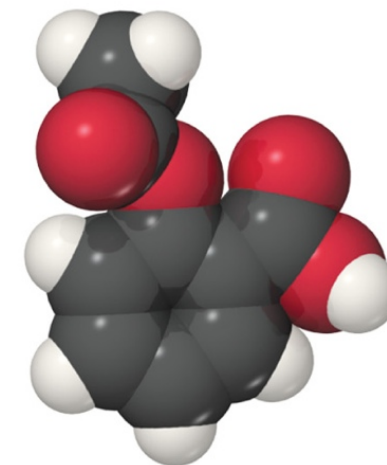
Oxid uhličitý

Etanol

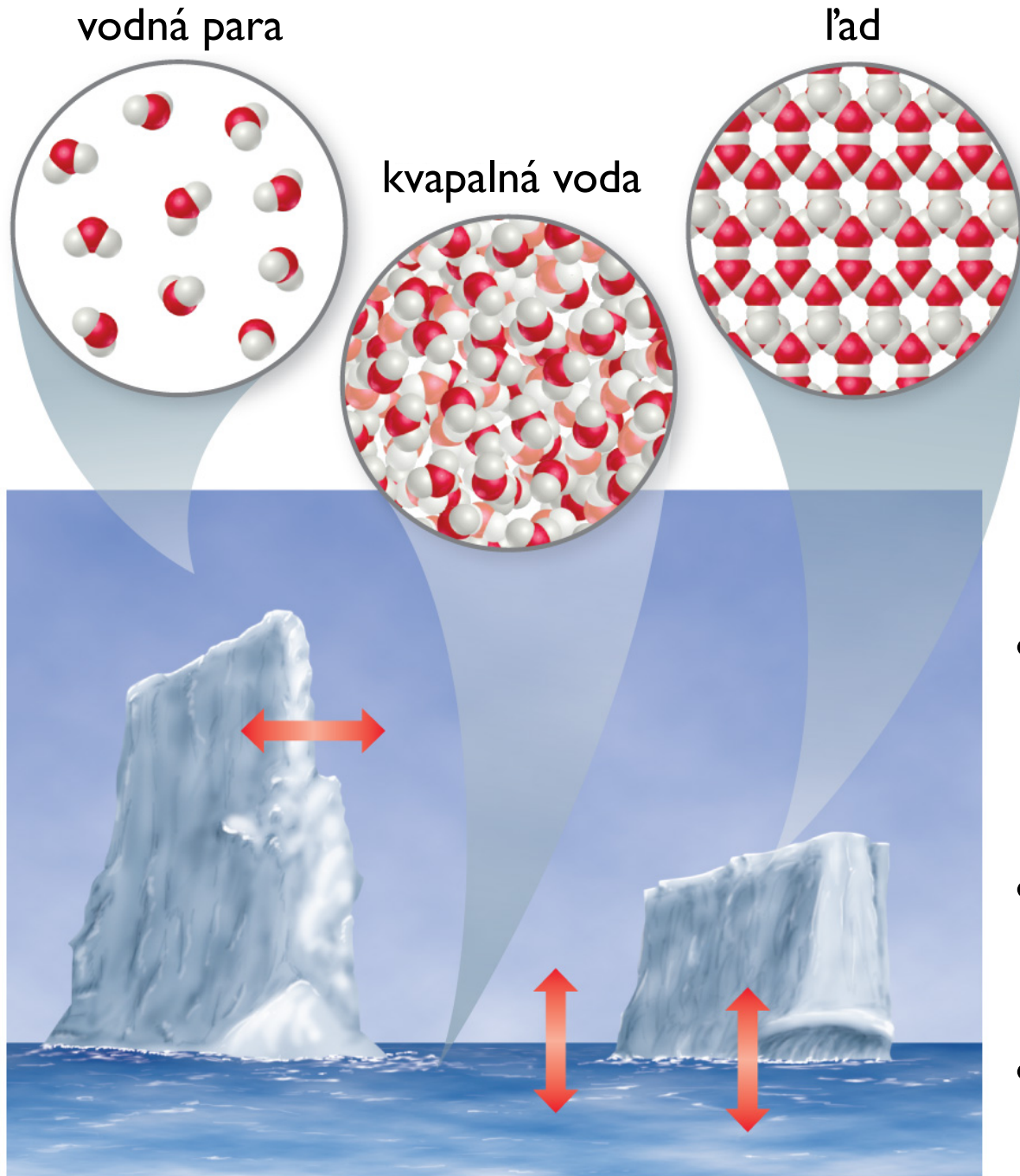

Etylenglykol

Aspirin

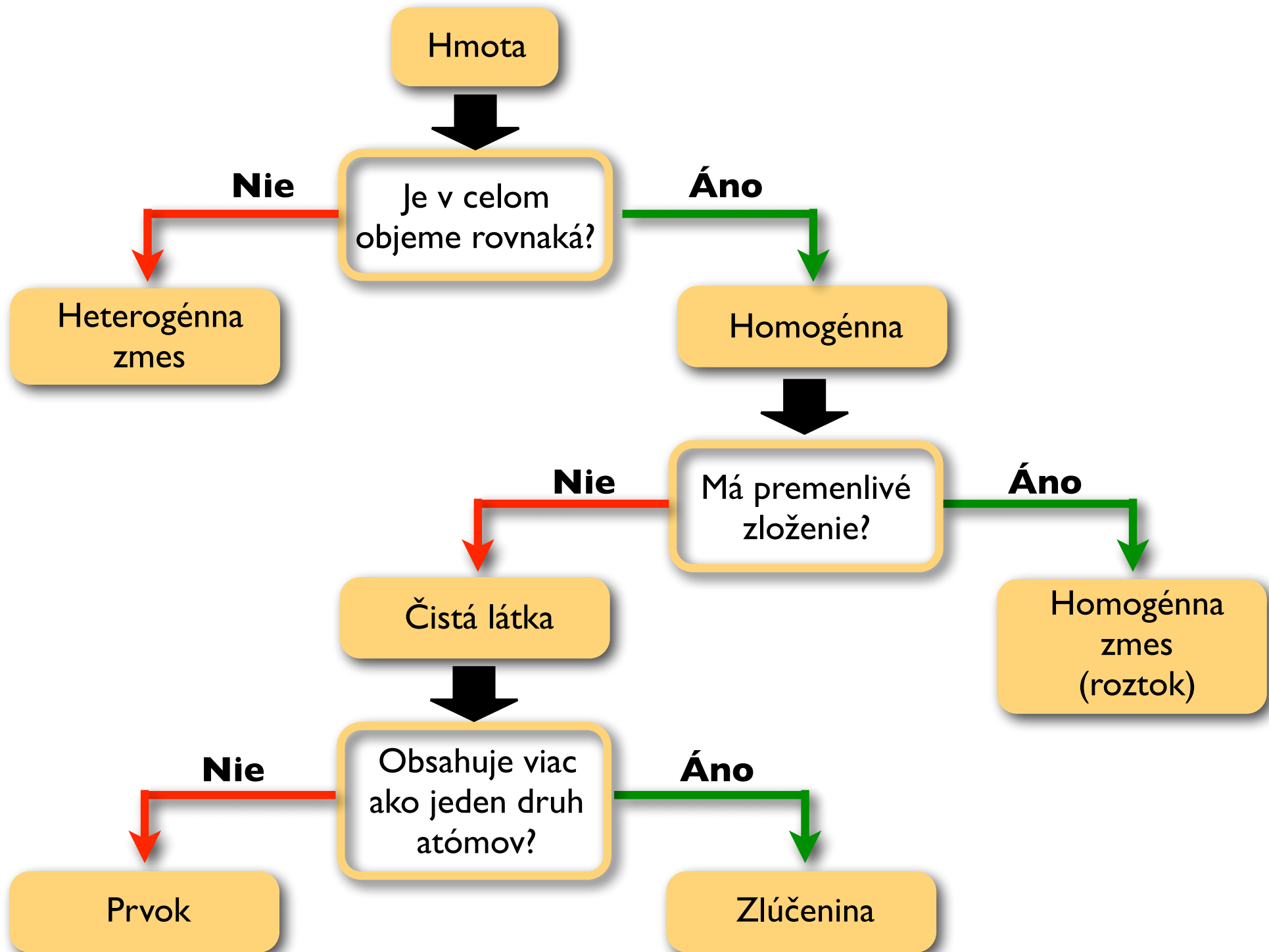
Skupenské stavy hmoty

Tri stavy hmoty:

- *plyn*
  - *kvapalina*
  - *tuhá látka*
  - plyny a kvapaliny - súborne *tekutiny*
  - kvapaliny a tuhé látky - *kondenzovaná fáza*
-
- skupenský stav závisí od *stavových podmienok* (teplota, tlak) a *súdržných (kohéznych) síl* medzi časticami
  - veľkosť súdržných síl je daná *charakterom väzieb* medzi časticami
  - ich účinok možno prekonať *zvýšením teploty*

Klasifikácia hmoty na základe zloženia

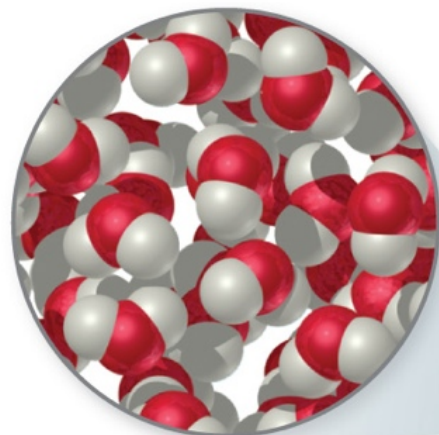

Klasifikácia hmoty - čistá látka

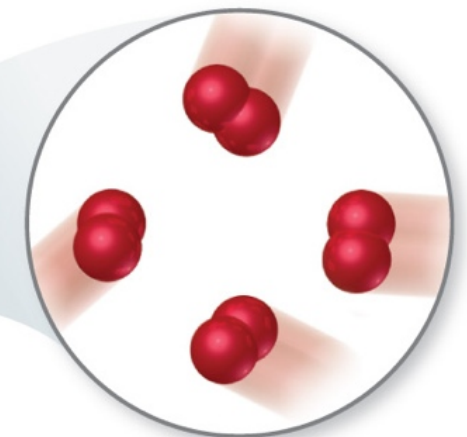
- **čistá látka** (chemické individuum) s jedinečnými vlastnosťami a zložením, ktoré sa ďalším čistením od vzorky ku vzorke nemenia (teplota topenia, teplota varu, hustota, elektrická vodivosť a pod)
- dva typy čistej látky:
  - ▶ **chemický prvok** je látka zložená z atómov s rovnakým protónovým číslom (nemôže sa rozložiť na jednoduchšie látky)
  - ▶ **zlúčenina** je látka definovaného zloženia nezávislého od spôsobu prípravy, zložená z navzájom viazaných atómov viacerých prvkov chemickou väzbou (môže sa rozložiť na jednoduchšie látky)

- **zákon stálych zlučovacích pomerov**

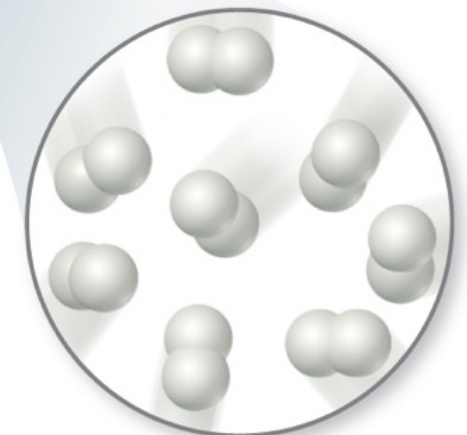
▶ *hmotnostný pomer prvkov tvoriacich danú zlúčeninu je vždy rovnaký*

Voda, H₂O

Plynný kyslík, O₂

Plynný vodík, H₂

Periodická tabuľka prvkov

- **Periodická tabuľka** - tabuľárne usporiadanie prvkov zoradených v poradí rastúcich atómových čísel

1																	18
H	2											13	14	15	16	17	He
Li	Be											B	C	N	O	F	Ne
Na	Mg	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Al	Si	P	S	Cl	Ar
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn
Fr	Ra	Ac	Rf	Db	Sg	Bh	Hs	Mt	Ds	Rg	Cn	Nh	Fl	Mc	Lv	Ts	Og
Lantanoidy		Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu		
Aktinoidy		Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr		

- ▶ **prvky** v tabuľke sú zoradené v smere rastu atómového čísla do vertikálnych *skupín* a horizontálnych *periód*
- ▶ **periody** sú číslované od 1 do 7 (prvá perióda len prvky (H a He), druhá a tretia obsahuje 8, štvrtá a piata 18 a šiesta a siedma 32 prvkov.
- ▶ **skupiny** sú číslované od 1 do 18

Klasifikácia hmoty - zmes (sústava)

- **zmes** vykazuje vlastnosti látok, ktoré ju tvoria
- **sústava** časť priestoru oddelená od okolia skutočným alebo mysleným rozhraním

▶ **heterogénna**

zloženie v rôznych
častiach objemu
vzorky sa mení

▶ **fáza** homogénna časť
heterogénnej sústavy,
ohraničená rozhraním, na
ktorom sa vlastnosti
sústavy menia nespojito –
skokom

▶ **homogénna** zloženie je v celom objeme
vzorky rovnaké

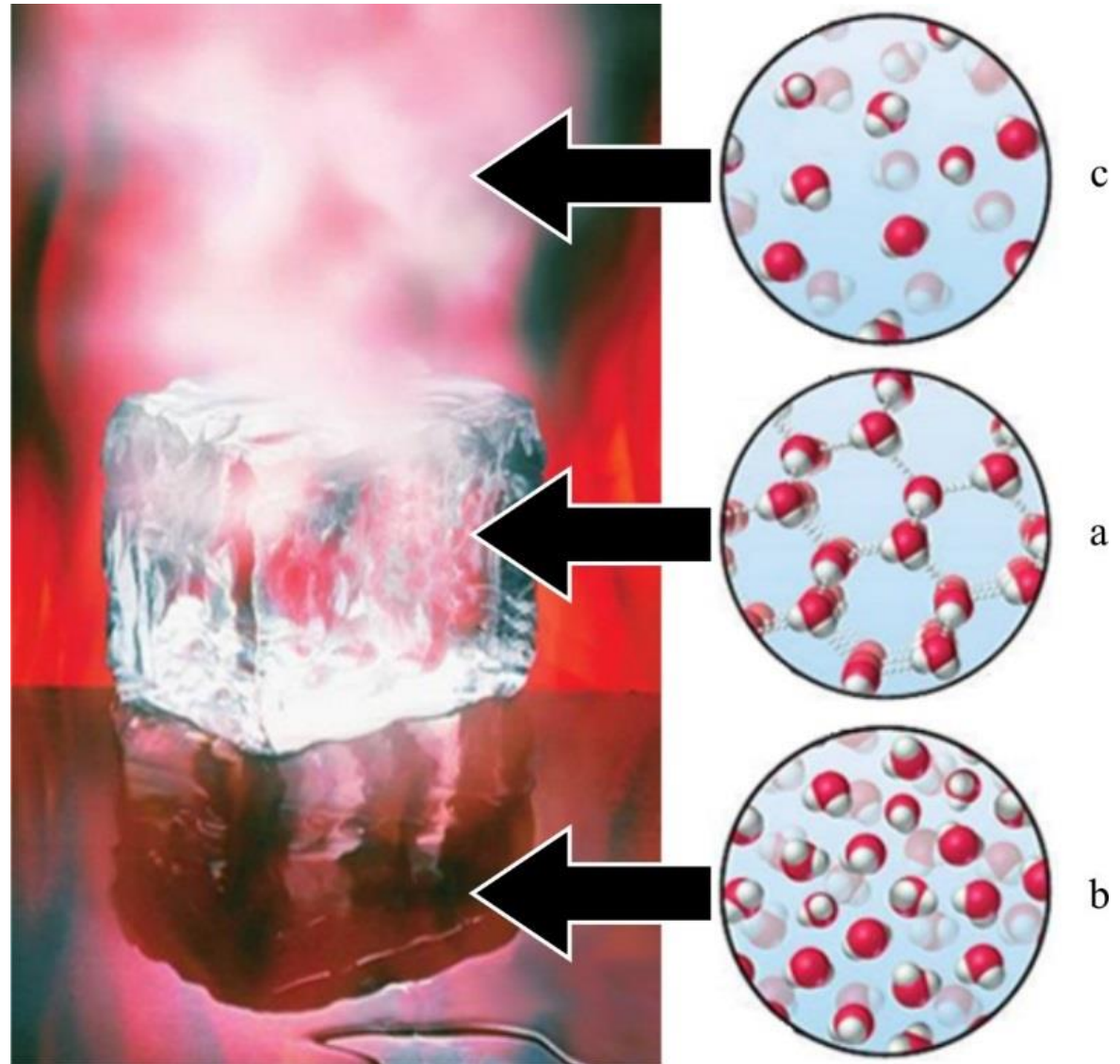
- **roztok** homogénna kvapalná alebo tuhá
sústava zložená najmenej z dvoch
chemických látok

▶ **zloženie** v istom intervale plynule
meniteľné

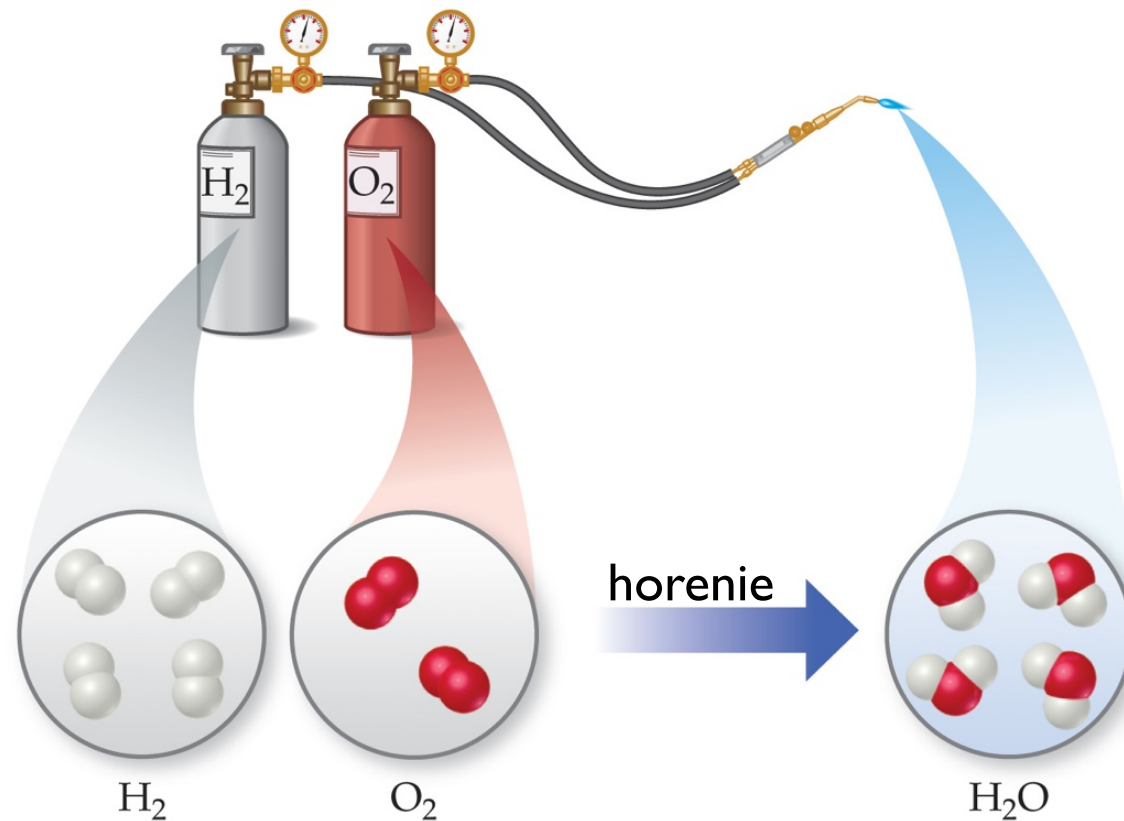
Vlastnosti hmoty

- **Fyzikálne deje** (zmeny) sú charakteristický tým, že látky sa nemenia na iné látky, pričom sa nemení zloženie a chemická štruktúra látok (mení sa len *skupenstvo* látok, veľkosť častíc danej látky a pod.)
- **fyzikálne vlastnosti** pozorované bez premeny jednej látky na druhú - vlastnosti pozorovateľné a objektívne merateľné pri bežných laboratórnych podmienkach (skupenský stav a veličiny charakterizujúce tento stav, hustota, farebnosť)
- **intenzitné** nezávislé na množstve danej látky (hustota, farba, teplota topenia ...)
- **extenzitné** závislé na množstve danej látky (hmotnosť, objem, energia ...)
- **fyzikálne zmeny** nemení sa chemické zloženie látky (skupenský stav, teplota, objem ...) a – tuhé, b – kvapalné, c – plynné skupenstvo

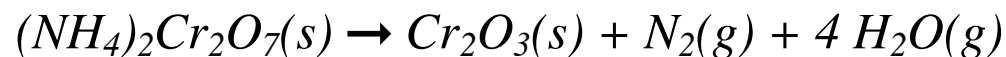

Vlastnosti hmoty

- **chemické vlastnosti**
pozorované iba pri premene jednej látky na druhú (pyroforičnosť, korozívnosť, zásaditosť, kyslosť, amfotérnosť ...)
- **chemické zmeny** vznik novej chemickej látky (syntéza, oxidácia, termický rozklad ...)

- **Chemické deje (zmeny)** sú deje pri ktorých nastávajú látkové premeny, prejavujúce sa v chemickom zložení látok, ako aj v ich chemickej štruktúre.

Častice hmoty

Začiatkom 19. storočia J. Dalton sformuloval tri zákony:

1. Všetky látky sa skladajú z veľmi malých nedeliteľných častíc – **atómov**.

Atómy toho istého prvku sú **totožné** v **kvalite**, **veľkosti**, **hmotnosti**.

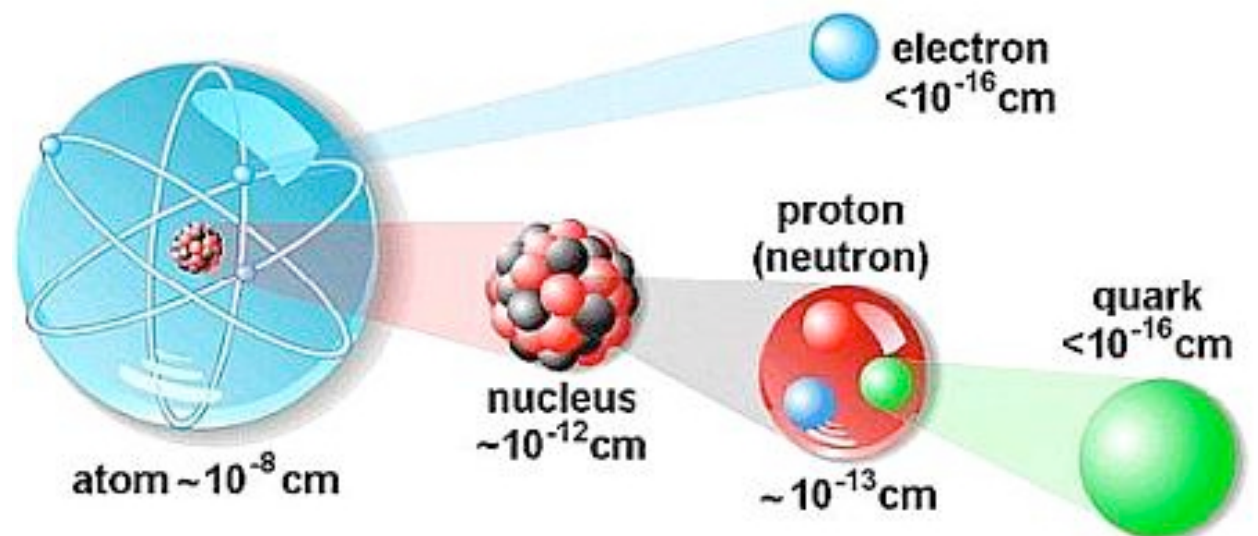
Atómy rôznych prvkov sú **rôzne** a **líšia sa** svojimi **vlastnosťami**.

2. Počas **chemickej reakcie** nastáva vzájomné spájanie, oddeľovanie a preskupovanie atómov.

Počas chemickej reakcie atómy **nevznikajú**, **nezanikajú** a **nemenia** sa na atómy iného prvku.

3. Ak dva prvky tvoria navzájom niekoľko zlúčenín, hmotnosti jedného prvku pripadajúce v nich na jednu a tú istú hmotnosť druhého prvku sú v **pomere malých celých čísel**.

- výsledky fyzikálneho bádania koncom 19. a v prvých desaťročiach 20. storočia (E. Rutherford a N. Bohr) dokázali, že atómy sú **útvary zložené z elementárnych častíc**, ktoré sú spoločné atómom všetkých prvkov

Častice hmoty

Fyzikálne objekty	Charakteristický dĺžkový rozmer, m
subelemntárne častice (kvarky)	
elementárne častice	10^{-16}
atómové jadrá	10^{-15}

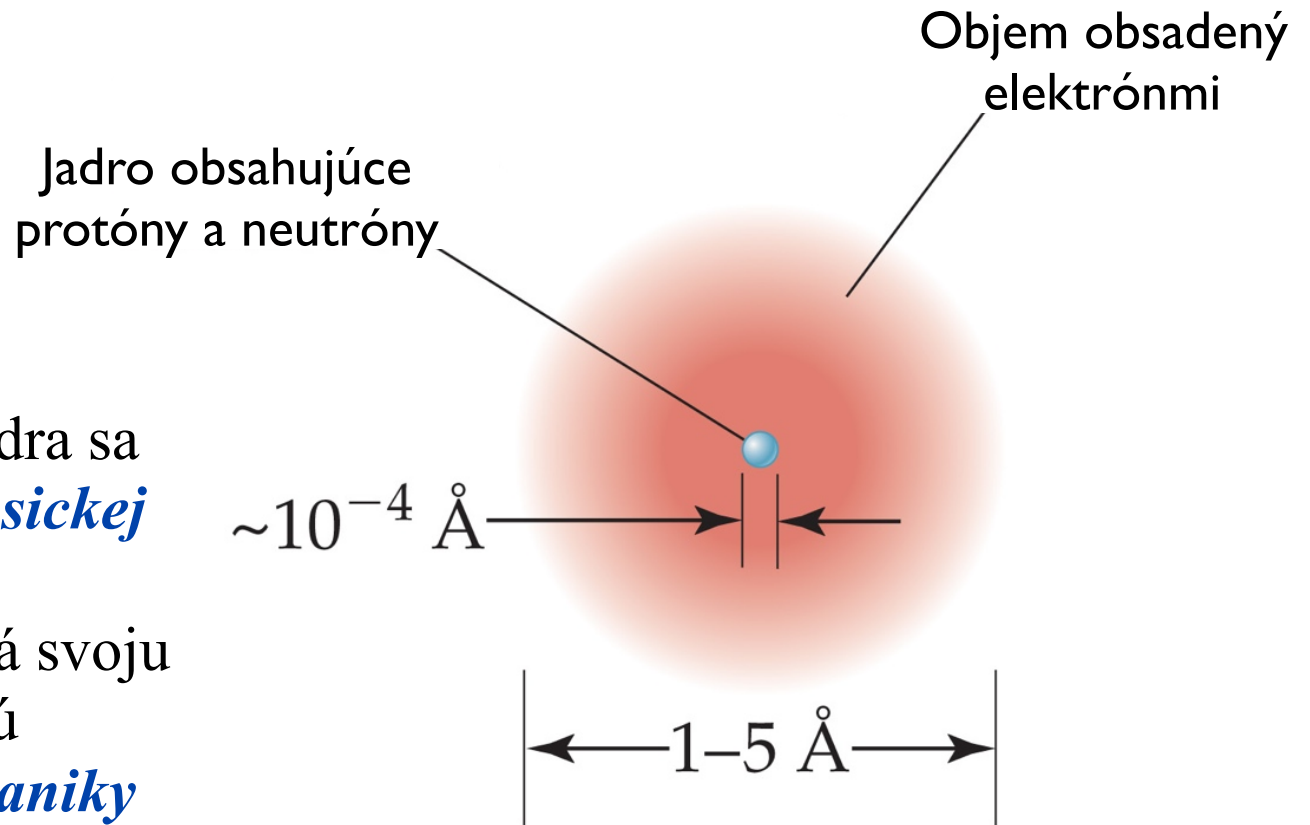
Chemické objekty	Charakteristický dĺžkový rozmer, m
atómy	10^{-10}
molekuly	10^{-9}
agregáty (plyn, kvapalina, tuhá látka)	až 10^3

Elementárna častica	Hmotnosť v g	Hmotnosť v u	Náboj ^a
Elektrón, e ⁻	$9,1094 \times 10^{-28}$ g	0,00055	-1
Protón, p	$1,6726 \times 10^{-24}$ g	1,00728	+1
Neutrón, n	$1,6749 \times 10^{-24}$ g	1,00866	0
Positrón, e ⁺	$9,1094 \times 10^{-28}$ g	0,00055	+1
Fotón, γ	0	0	0

^a elementárny náboj $e = +1,602 \cdot 10^{-19}$ C

Atóm

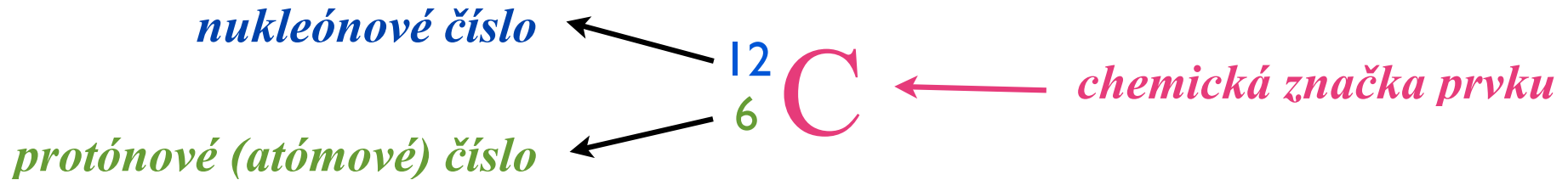
- **atóm** je elektricky neutrálna častica pozostávajúca z kladne nabitého jadra a záporne nabitého elektrónového obalu - počet elektrónov v atóme sa zhoduje s počtom protónov jadra
- **atóm** - sférická (gul'ová) symetria, s priemerom podstatne väčším ako priemer jadra, avšak jeho hmotnosť je prevažne sústredená v jadre
- pohyb elektrónov okolo jadra sa nekoná podľa zákonov **klasickej fyziky**
- elektrónový obal atómu má svoju špecifickú štruktúru určenú princípmi **kvantovej mechaniky**
- **elektrónová štruktúra atómu** podmieňuje jeho **fyzikálne** a **chemické vlastnosti**
  - ▶ pridávaním elektrónov k atómovému jadru sa postupne uvoľňuje väzbová energia
  - ▶ dodaním potrebného množstva energie možno elektróny postupne z atómu uvoľniť

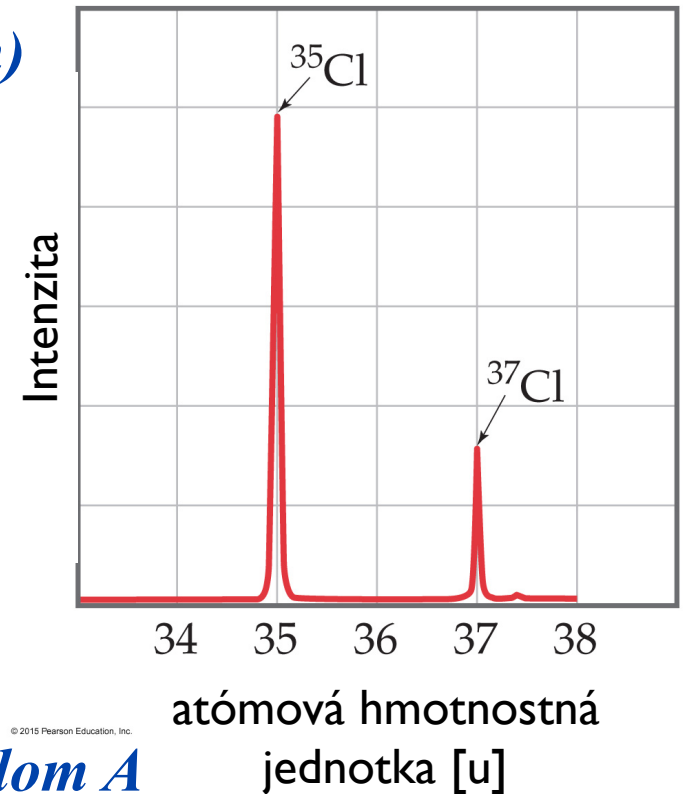

Nuklidy, izotopy a izobary

- **nuklid** - súbor atómov s **rovnakým protónovým (atómovým) číslom Z** a **nukleónovým (hmotnostným) číslom A**

- **protónové (atómové) číslo Z** počet protónov v jadre
- **nukleónové číslo A** súčet protónov a neutrónov v jadre
- **izotopy** - nuklidy s **rovnakým protónovým (atómovým) číslom Z** ale odlišným **nukleónovým (hmotnostným) číslom A** (teda rôznym počtom neutrónov)
  - ▶ atómy s tými istými **chemickými vlastnosťami**, ale s rôznymi **hmotnosťami**
  - ▶ väčšina prvkov je **zmesou izotopov**, ktorých pomerné zastúpenie v prírode býva v podstate konštantné (75.78% ^{35}Cl , 24.22% ^{37}Cl)
  - ▶ niektoré prvky ako sodík, hliník a fluór sa vyskytujú v prírode len v **jednej izotopovej forme**

- **izobary** - rôzne nuklidy s **rovnakým nukleónovým číslom A** ale odlišným **protónovým číslom Z** $^{40}_{18}\text{Ar}$, $^{40}_{19}\text{K}$, $^{40}_{20}\text{Ca}$

Relatívna atómová hmotnosť – priemerná hmotnosť atómov prvku

- **hmotnosť atómu** je prakticky daná len počtom protónov a neutrónov v jadre (elektróny majú voči nim zanedbateľnú hmotnosť)
  - ▶ hmotnosť jedného atómu vyjadrená v gramoch je veľmi malé necelistvé číslo (10^{-24} až 10^{-22} g)
- na vyjadrenie hmotnosti atómu **atómová hmotnostná jednotka u**
  - ▶ ako štandard atómových hmotností sa používa **nuklid ^{12}C**
- *Atómová hmotnostná jednotka u je definovaná ako 1/12 hmotnosti atómu nuklidu ^{12}C a má hodnotu $u = 1,661 \cdot 10^{-27}$ kg*
- väčšina prvkov je zmesou izotopov a **relatívnu atómovú hmotnosť** pre každý prvok určíme ako „priemernú“ atómovú hmotnosť
- *Relatívna atómová hmotnosť prvku $A_r(E)$ je priemerná hmotnosť atómov (vážený priemer existujúcich izotopov) vzťahnutý k atómovej hmotnostnej jednotke u*

$$A_r(E) = \frac{m_L}{\frac{1}{12} m_{^{12}\text{C}}} = \frac{m_L}{u}$$

- ▶ A_r udáva koľkokrát je hmotnosť atómu prvku väčšia ako atómová hmotnostná jednotka u

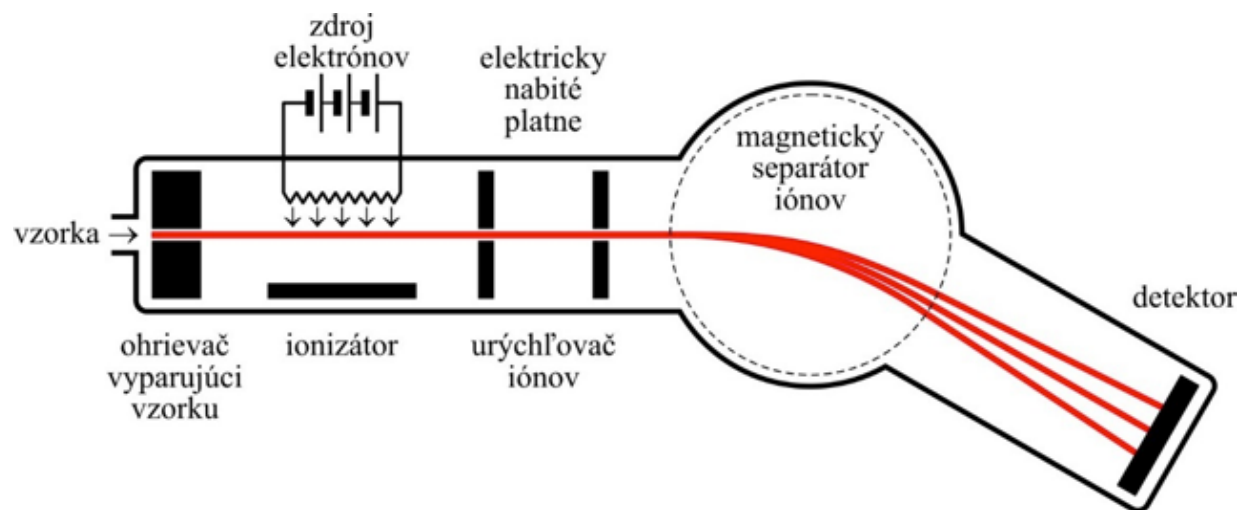
Molekuly

- pôvodne bola **molekula** definovaná len pre **plynné skupenstvo**, neskôr aj pre látky v **ostatných skupenstvách**
- **molekula** elektricky neutrálna častica zložená z definovaného počtu atómov vzájomne viazaných (kovalentnou) chemickou väzbou
  - ▶ najmenšia častica látky so všetkými základnými chemickými vlastnosťami danej látky
  - ▶ **makromolekula** (polysacharidy, bielkoviny)
  - ▶ **biomolekula** (nukleové kyseliny, vitamíny)

- *Relatívna molekulová hmotnosť $M_r(L)$ je určená súčtom relatívnych atómových hmotností všetkých atómov, z ktorých sa príslušná molekula skladá*

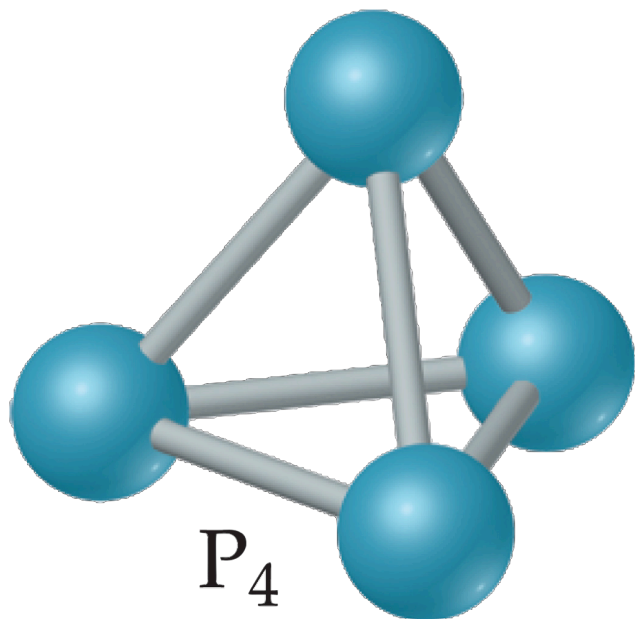
$$M_r(L) = \frac{m_L}{\frac{1}{12} m_{12C}} = \frac{m_L}{u} = \sum A_r(E)$$

- hmotnosť atómov (tiež percentuálne zastúpenie izotopov prvku) možno merať **hmotnostnou spektrometriou**
  - ▶ pracuje s delením nabitých častíc podľa pomeru **m/z** (m je hmotnosť častice a z jej náboj - najčastejšie $z = 1$)

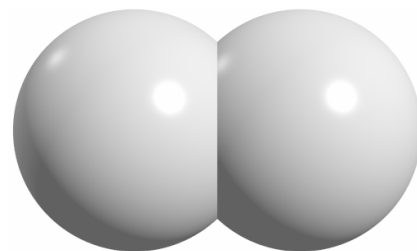

Molekulové modely

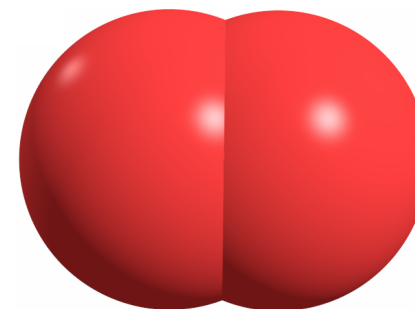
„ball-and-stick“

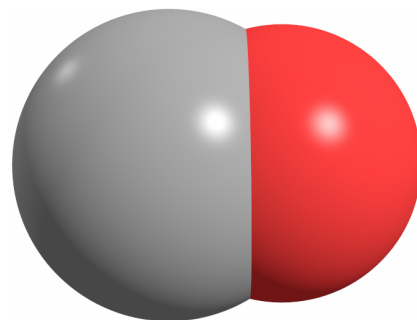
„space-filling“

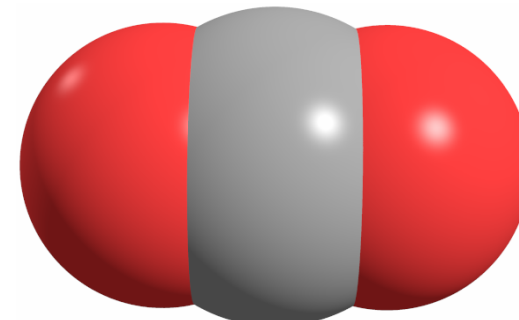
Divodík, H_2

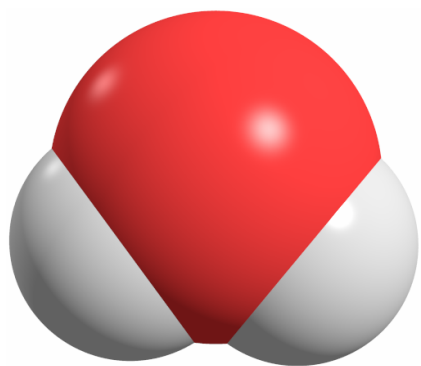
Dikyslík, O_2

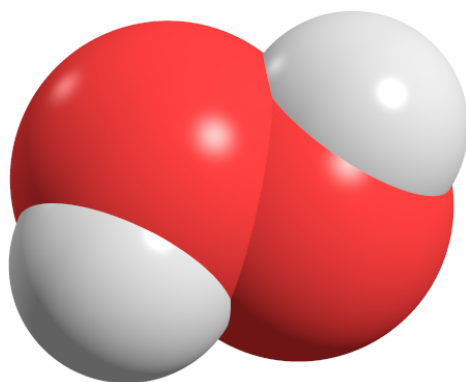
Oxid uhoľnatý, CO

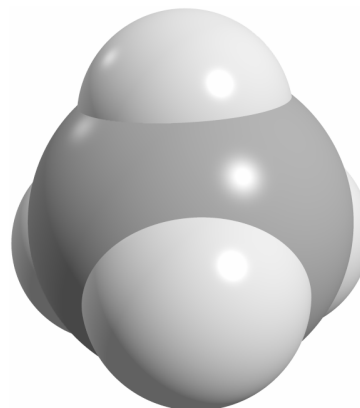
Oxid uhličitý, CO_2

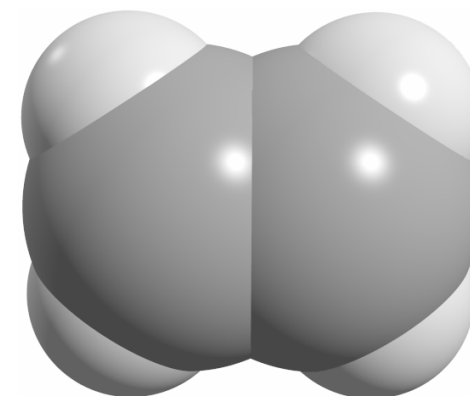
Voda, H_2O

Peroxid vodíka, H_2O_2

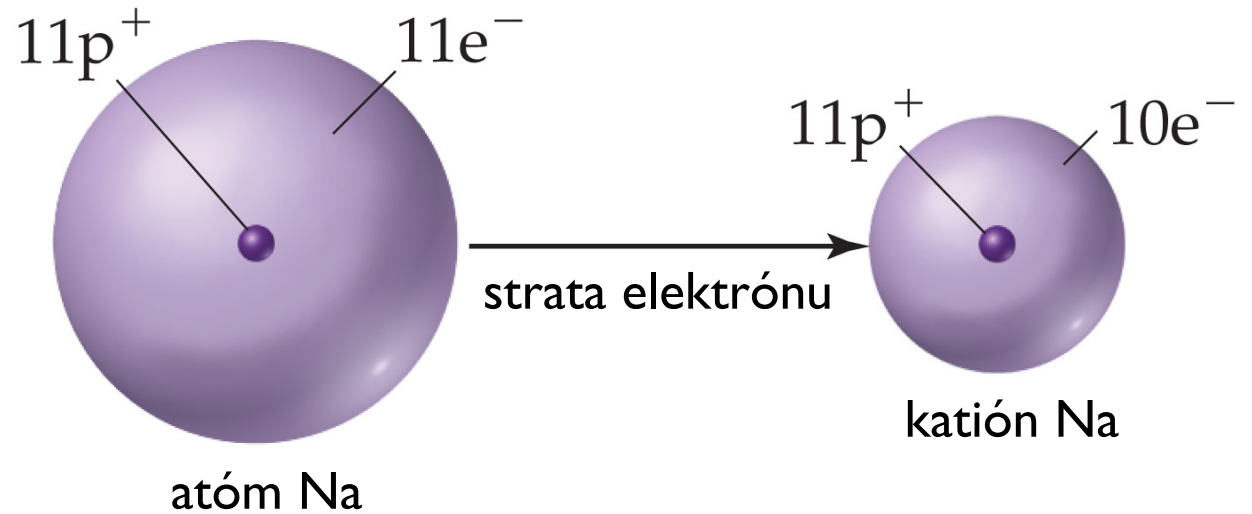
Metán, CH_4

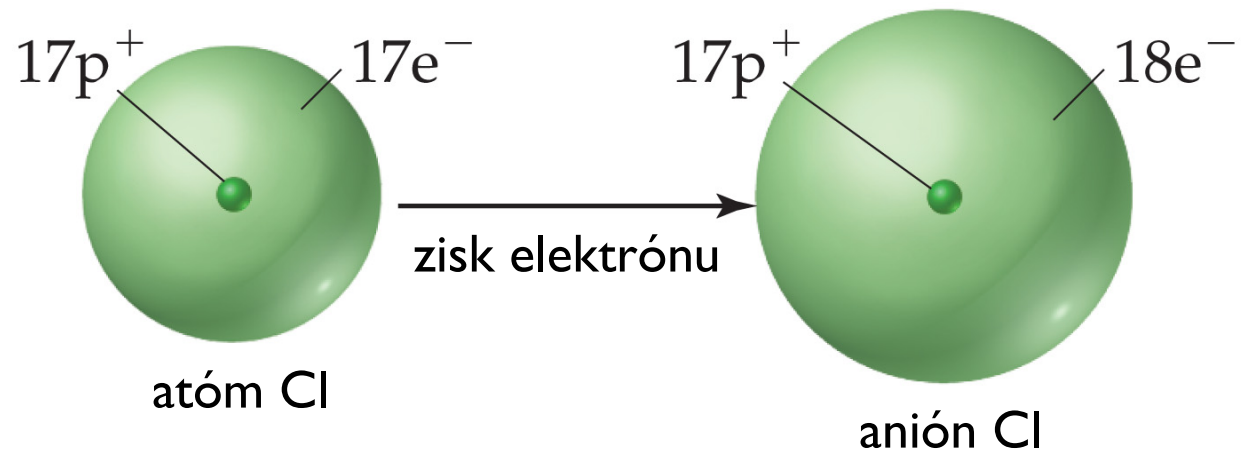
Etylén, C_2H_4

Ióny

- **ión** elektricky nabitá častica s nadbytkom alebo nedostatkom elektrónov oproti neutrálnej častici
- ▶ **katión** nadbytok protónov v porovnaní s atómom alebo molekulou
- **Ionizačná energia E_{ion}** atómu je energia potrebná na odtrhnutie elektrónu od atómu
 $A \rightarrow A^+ + e^-, \Delta E = E_{ion}(A)$
- ▶ **anión** nadbytok elektrónov v porovnaní s atómom alebo molekulou
- **Elektrónová afinita E_{eg}** atómu je energia potrebná na dodanie elektrónu k atómu
 $A + e^- \rightarrow A^-, \Delta E = E_{eg}(A)$

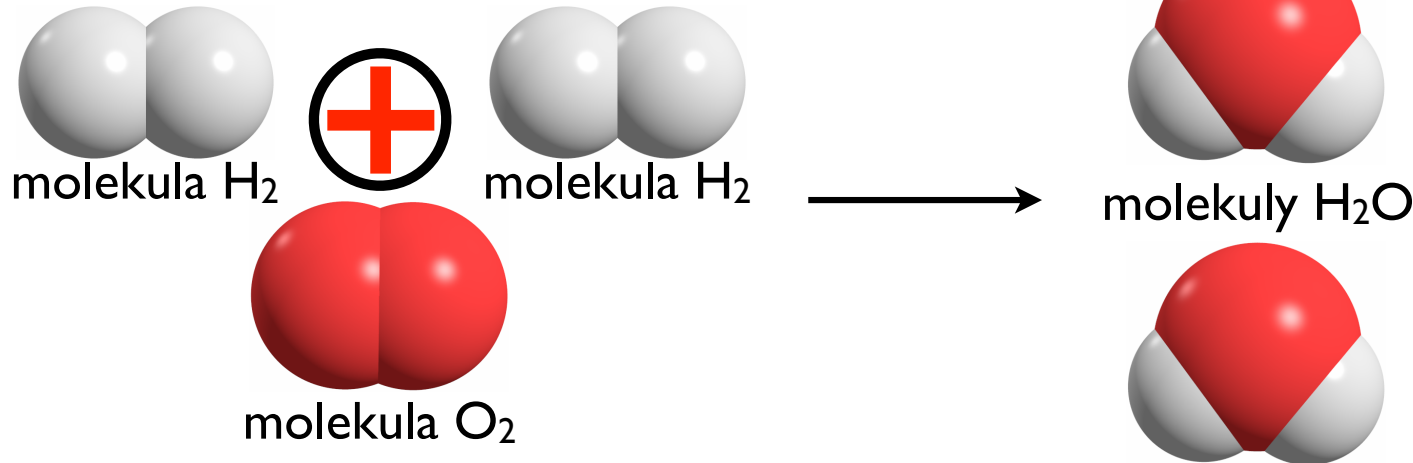
© 2015 Pearson Education, Inc.

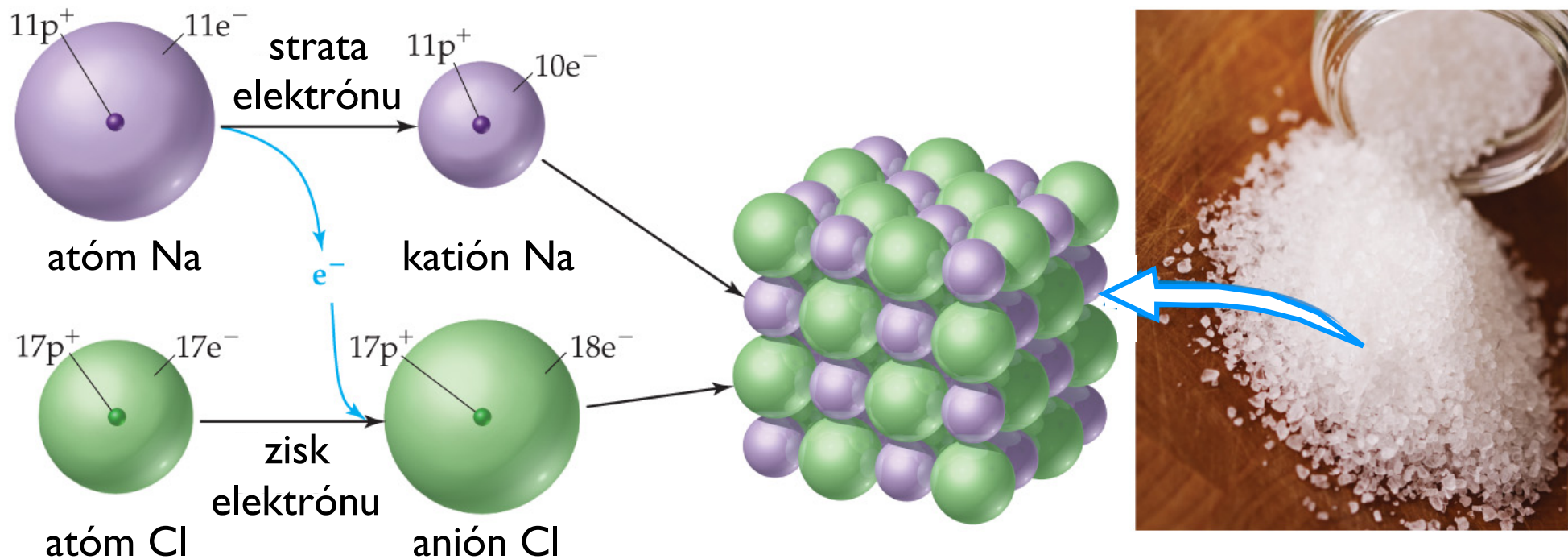
© 2015 Pearson Education, Inc.

Molekulové a iónové zlúčeniny

- **molekulová zlúčenina** zložená z viac ako jedného druhu atómov, bežne z nekovových prvkov

- **iónová zlúčenina** zložená z jednoatómových alebo viacatómových iónov, bežne z kovového a nekovového prvku

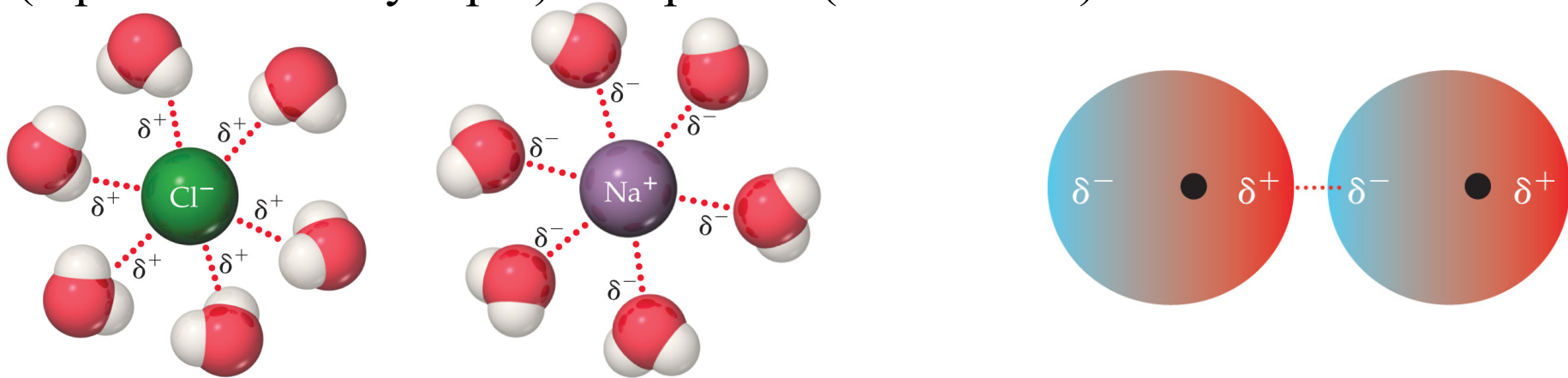

Charakter chemickej väzby

- **kovalentná väzba** - tvorí sa prevažne medzi nekovovými (príp. polokovovými) prvkami (vznik látok s molekulovú štruktúru ako je P₄ alebo NF₃, s trojrozmernou atómovou sieťou ako je diamant alebo SiO₂, prípadne s dvojrozmernou vrstevnatou / jednorozmernou polymérnou štruktúrou napr. grafit a červený fosfor)
- **iónová väzba** - tvorí sa medzi kationmi prvkov a aniónmi nekovových prvkov a jestvuje len v tuhých kryštalických látkach
- **kovová väzba** - vzniká medzi atómami kovových prvkov, uplatňuje sa v kovoch a zliatinách

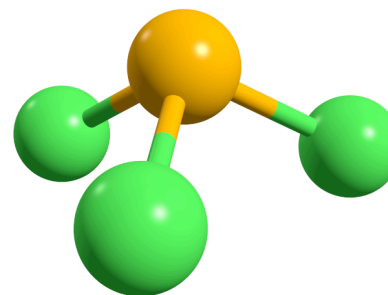
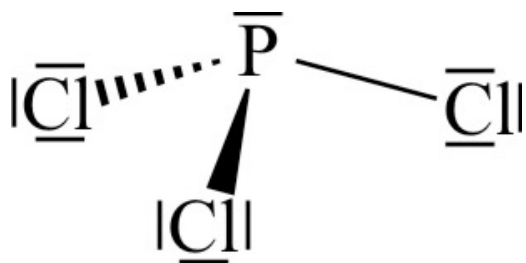
Medzimolekulové interakcie

- **vodíková väzba** - vzniká hlavne v polárnych zlúčeninách, v ktorých je atóm vodíka viazaný s fluórom, kyslíkom alebo dusíkom – s prvkami s najvyššou hodnotou elektronegativity
- **Van der Waalove sily** - delia sa na coulombické (dipól-dipól), polarizačné (dipól-indukovaný dipól) a disperzné (Londonove)

Chemické vzorce

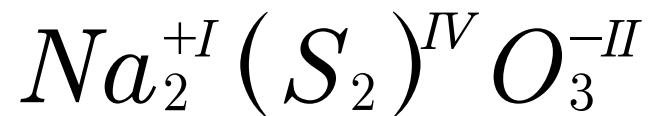
- **chemický vzorec** vyjadruje zloženie chemických látok (zastúpenie atómov v chemickej látke), prípadne i chemickú stavbu (štruktúru) látky
  - ▶ **stechiometrický vzorec** vyjadruje pomer, v akom sú zastúpené atómy v zlúčenine (kyselina octová – CH_2O)
  - ▶ **molekulový vzorec** vyjadruje skutočný pomer atómov v molekule (formaldehyd – CH_2O , kyselina octová – $\text{C}_2\text{H}_4\text{O}_2$ a glukóza – $\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6$)
  - ▶ **funkčný vzorec** vyjadruje zloženie častice z istého počtu funkčných skupín (charakteristického zoskupenia atómov) viazaných v určitom poradí (CH_3COOH)
  - ▶ **elektrónový štruktúrny vzorec, (štruktúrny vzorec)** popri rozmiestnení atómov v priestore vyjadruje rozdelenie valenčných elektrónov na väzbové elektrónové páry, voľné elektrónové páry a prípadne nespárené elektróny

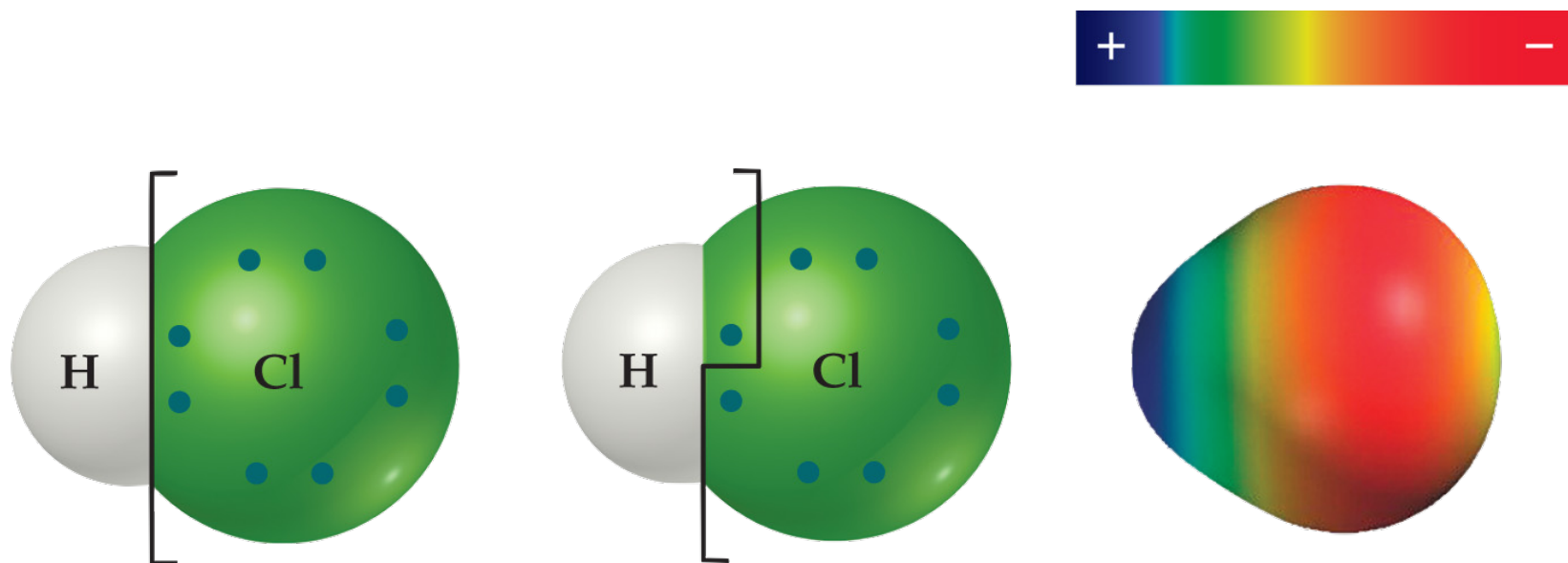
- **koordináčno-substančný vzorec (Niggliho vzorec)** pre tuhé látky vyjadruje obklopenie atómov (iónov) susednými partnermi v tvare zlomku (fluorid vápenatý sa zapisuje $\{\text{CaF}_{8/4}\}$)

Oxidačné číslo

Oxidačné číslo je skutočný náboj jednojadrovej alebo viacjadrovej častice, alebo hypotetický náboj viazaného atómu, vyjadrený v násobkoch elementárneho náboja, ktorý by mal atóm, keby sa všetky väzbové elektróny zdieľané každou dvojicou vzájomne viazaných atómov priradili elektronegatívnejšiemu atómu dvojice.

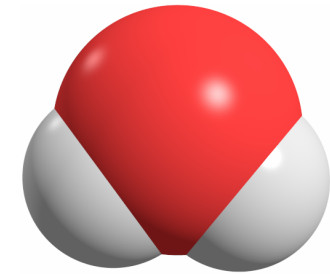
- v nezlučenom stave a v jednoduchých látkach je oxidačné číslo vždy **nula** (H_2 , Cl_2 , S_8 , P_4 ...)
- pre ľubovoľný **jednoatómový ión** sa oxidačné číslo rovná **jeho náboju**

- **súčet** oxidačných čísel všetkých atómov vo **viacatómových iónoch** je rovný náboju častice (algebraický súčet oxidačných čísel všetkých atómov v **neutrálnych zlúčeninách** je nula)
- atóm **fluóru** má v zlúčeninách len oxidačné číslo **-I** ($\text{NaF}^{-\text{I}}$, $\text{Ca}(\text{F}^{-\text{I}})_2$, $\text{O}(\text{F}^{-\text{I}})_2$)
- atóm **vodíka** má oxidačné číslo **I** v zlúčeninách s nekovmi a polokovmi (PH_3 , H_2Se) a **-I** v binárnych zlúčeninách s alkalickými kovmi a kovmi alkalických zemín (CaH_2 , NaH)
- atóm kyslíka má väčšinou oxidačné číslo **-II** okrem zlúčenín s fluórom **OF_2** , a v peroxidoch **$(\text{O}_2)^{-\text{II}}$** , hyperoxidoch **$(\text{O}_2)^{-\text{I}}$** , ozonidoch **$(\text{O}_3)^{-\text{I}}$**
- **alkalické kovy** vždy oxidačné číslo **I** a **kovy alkalických zemín** vždy oxidačné číslo **II**
- v **neprítomnosti** vodíka, kyslíka, alkalických kovov a kovov alkalických zemín sa vychádza pri určovaní oxidačného čísla atómov z **elektronegativity** jednotlivých prvkov ($\text{B}^{\text{III}}\text{F}_3^{-\text{I}}$, $\text{Al}_4^{\text{III}}\text{C}_3^{-\text{IV}}$ ...).
- **maximálne oxidačné čísla** atómov prvkov sú vo väčšine prípadov totožné s číslom skupiny periodickej sústavy prvkov, v ktorej sa nachádzajú
- viazanie ligandu na centrálny atóm v **komplexnej zlúčenine nevyvoláva zmenu oxidačného** čísla ani centrálného atómu, ani donorového atómu ligandu
- viazanie **rovnakých atómov** (oxidačné číslo pripadajúce na jeden takýto atóm môže nadobúdať necelistvú hodnotu), určujeme zvyčajne oxidačné číslo **homoatómovej skupiny** ($(\text{N}_3)^{-\text{I}}$ v HN_3 , $(\text{O}_3)^{-\text{I}}$ v KO_3)

Množstvo čistej látky L

- **hmotnosť** $m(L)$ - miera zotrvačných a gravitačných vlastností hmoty (základnou jednotkou je kilogram (kg))
- **látkové množstvo** $n(L)$ - úmerné počtu jedincov tvoriacich chemickú látku
- **jeden mól** - látkové množstvo, v ktorom je rovnaký počet entít ako je atómov v presne 12 g nuklidu ^{12}C
- konštanta vyjadrujúca počet jedincov v 1 mol látky sa nazýva **Avogadrova konštanta**
 $N_A = 6,0221367 \times 10^{23} \text{ mol}^{-1}$
- **mólová hmotnosť** $M(L)$ - hmotnosť jedného molu látky L

$$M(L) = m_L N_A = m(L)/n(L)$$

1 molekula H_2O
 $m_L = 18.0 \text{ u}$

$N_A = 6,022 \times 10^{23}$
molekúl H_2O

cca štamperlík

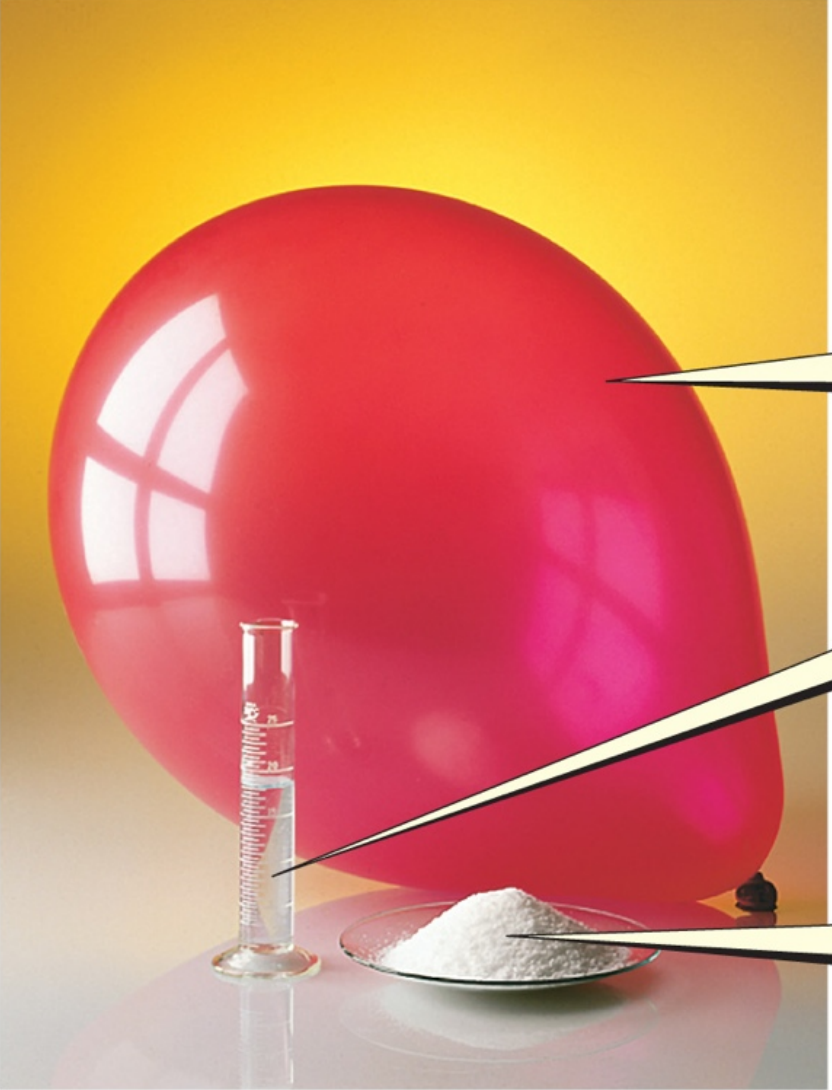

1 mol H_2O
 $M(L) = 18.0 \text{ g} (\sim 2\text{cl})$

Množstvo čistej látky L

- **objem $V(L)$** - veľkosť priestoru zaberaného hmotou (základná jednotka je m^3)
- **mólový objem** je intenzitná veličina $V_m(L) = V(L)/n(L)$ a jeho jednotkou je $m^3 \cdot mol^{-1}$ (objem 1 mol látky)
- **stavová rovnica ideálneho plynu** - $p(L)V(L) = n(L)RT(L)$
- **mólová plynová konštanta** - $R = 8,314510 \text{ J K}^{-1} \text{ mol}^{-1}$

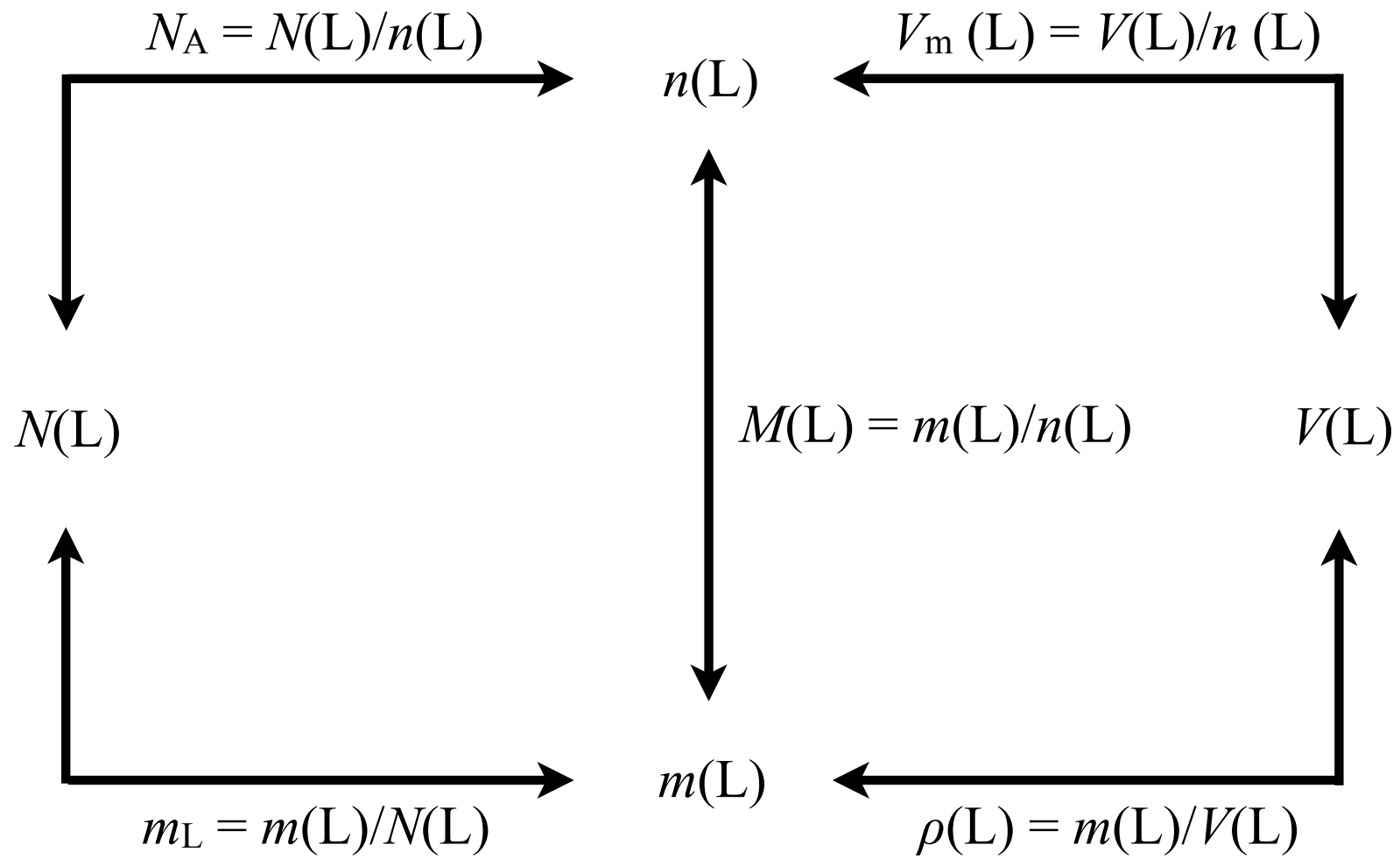
- **Hustota látky $\rho(L)$** - podiel hmotnosti a objemu látky (základnou jednotkou je $kg \cdot m^{-3}$)
$$\rho(L) = m(L)/V(L)$$

1 mol $O_2(g)$ má hmotnosť 32.0 g

1 mol $H_2O(l)$ má hmotnosť 18.0 g

1 mol $NaCl(s)$ má hmotnosť 58.45 g

Zloženie roztokov

- **roztok** je homogénna izotropná zmes, zložená aspoň z dvoch chemických látok, ktorých pomer sa môže v určitom rozmedzí plynulo meniť
  - ▶ **rozpúšťadlo** - zložka roztoku v nadbytku

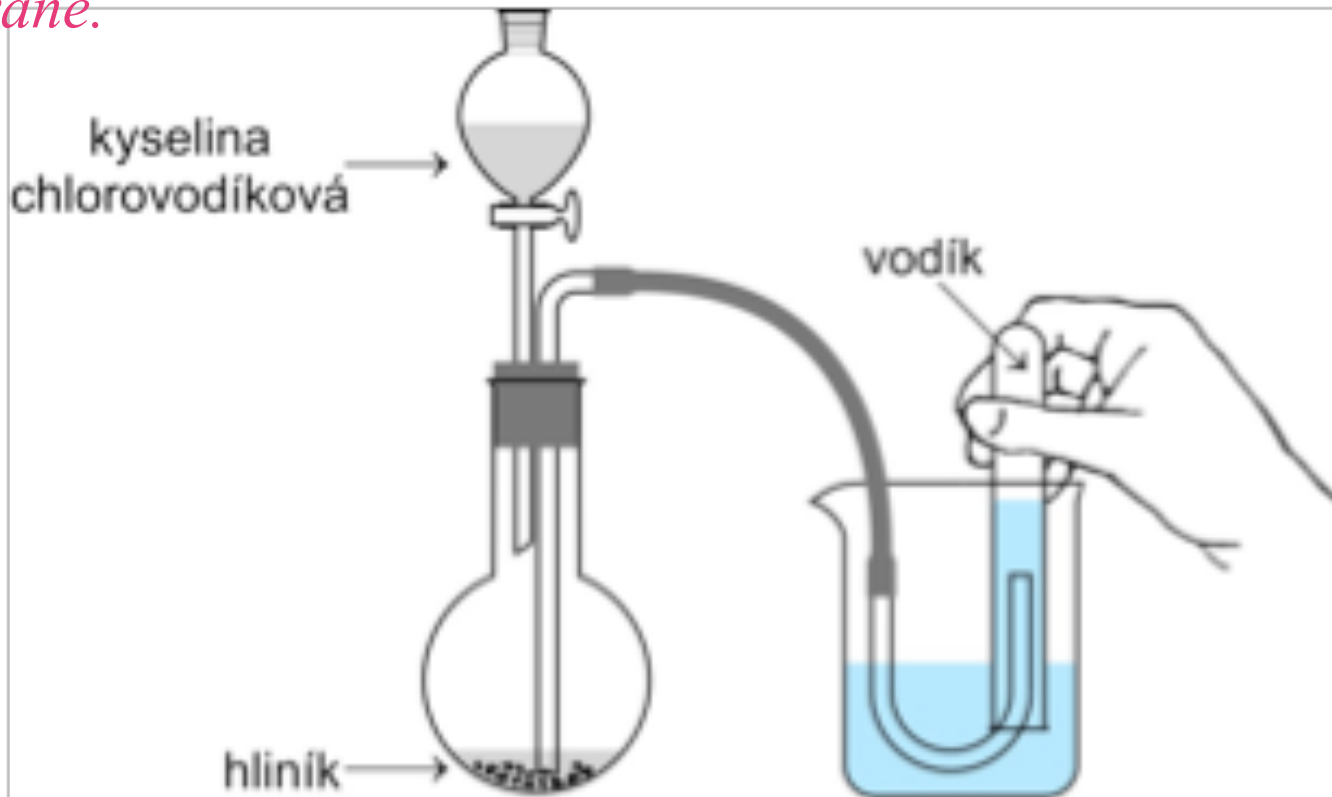
koncentrácia látkového množstva (koncentrácia)	$c(L) = \frac{n(L)}{V}$	mol dm ⁻³	V - objem roztoku
hmotnostný zlomok	$w(L) = \frac{m(L)}{m}$	bezrozmerná veličina	m - hmotnosť celého roztoku
mólový zlomok	$x(L) = \frac{n(L)}{n}$	bezrozmerná veličina	n - súčet látkových množstiev všetkých zložiek roztoku
objemový zlomok	$\varphi(L) = \frac{V(L)}{V}$	bezrozmerná veličina	V - objem roztoku
molalita	$b(L) = \frac{n(L)}{m(S)}$	mol kg ⁻¹	m(S) - hmotnosť rozpúšťadla

Chemické reakcie

- **Chemická reakcia** sú chemické deje, pri ktorých sa mení chemické zloženie látok, ich chemická alebo elektrónová štruktúra.
- zápis chemickej reakcie pomocou značiek chemických prvkov a vzorcov chemických zlúčenín je **chemická rovnica**
- platí **zákon zachovania hmotnosti** a **zákon zachovania náboja**:

Počet atómov každého druhu na ľavej strane chemickej rovnice sa rovná počtu tých istých atómov na jej pravej strane.

Súčet nábojov iónov na ľavej strane chemickej rovnice sa rovná súčtu nábojov na jej pravej strane.

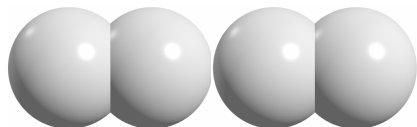
Chemické reakcie

Chemická rovnica

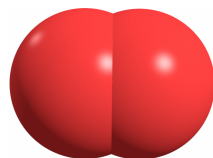

Molekulová interpretácia

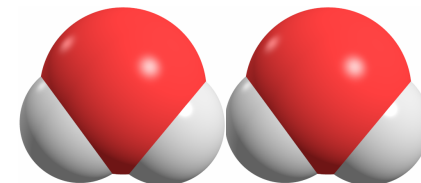
2 molekuly H_2

1 molekula O_2

2 molekuly H_2O

Množstvá látky

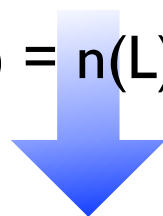
2 móly H_2

4.0g H_2

1 mól O_2

$$m(\text{L}) = n(\text{L}) \cdot M(\text{L})$$

32.0g O_2

2 móly H_2O

36.0g H_2O

ZACHOVANIE HMOTNOSTI
 $4.0\text{g} + 32.0\text{g} = 36.0\text{g}$

ZÁKONY ZACHOVANIA

Chemická rovnica

- **chemická rovnica** je stručný zápis chemickej reakcie vyjadrený pomocou chemických symbolov – chemických vzorcov látok s príslušnými koeficientami a znamienkami oddelujúcimi reaktanty a produkty reakcie

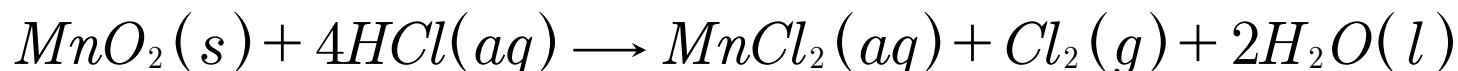
- **reaktanty** (stojace vľavo, H_2 , O_2 , ...)
- **produkty** (stojace vpravo, H_2O , ...)
- **stechiometrické koeficienty** (2, 1, ..., 2, ...) ako najmenšie celé čísla
- **znamienko rovnosti** (=)
- **jednosmerná šípka** ($\rightarrow$)
- **protismerné šípky** ($\rightleftharpoons$, prípadne $\leftrightarrow$)
- **vyjadrenie teploty, prípadne tlaku** $\xrightarrow{\Delta T}$
- **účinnok elektromagnetického žiarenia (zvyčajne svetla)** $\xrightarrow{h\nu}$
- **prítomnosť rozpúšťadla** $\xrightleftharpoons{\text{H}_2\text{O}}$
- **prítomnosť katalyzátora** $\xrightarrow{\text{Pt}}$
- **prídavok (úbytok) činidla** $\xrightarrow{+\text{H}_2\text{O}}$

Zápis chemických dejov

- **stechiometrický zápis** - zúčastnené látky v molekulovom alebo funkčnom vzorci (stechiometrické výpočty)

- **stavový zápis** - skupenský stav látok pri podmienkach reakcie ((*s*), (*l*), (*g*), (*aq*), (*solv*), (*aq, konc*))

- **časticový zápis** - reálne existujúce častice (molekuly, ióny) v reakčnej sústave

▶ úplný

▶ skrátенý

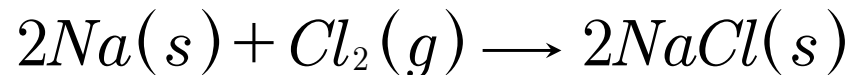

- **reakčná schéma** - vystihnúť chemickú premenu

Klasifikácia chemických reakcií

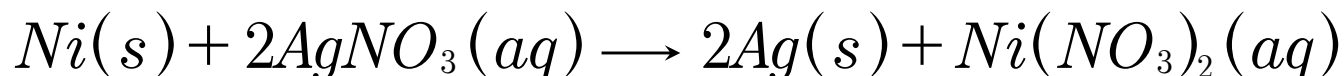
- ***syntéza (zlučovanie)*** - zložitejšie látky z jednoduchých

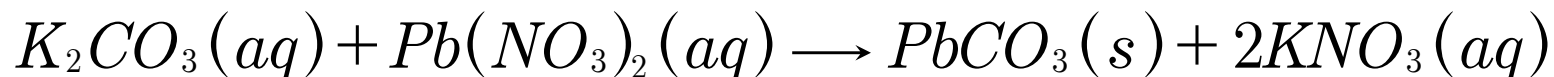
- ***analýza (rozklad)*** - jednoduché látky zo zložitejších

- ***substitúcia (nahradzovanie)*** - nahradzovanie atómov jedného prvku v zlúčenine atómami druhého prvku

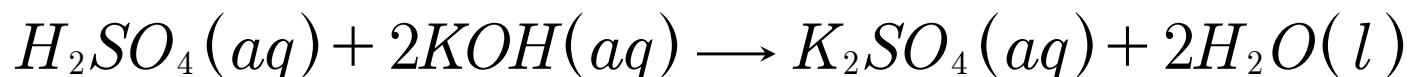

- ***metatéza (podvojná zámena)*** - prvky sa vzájomne nahrádzajú v zlúčeninách

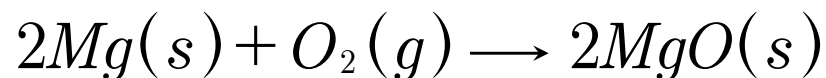

Klasifikácia chemických reakcií

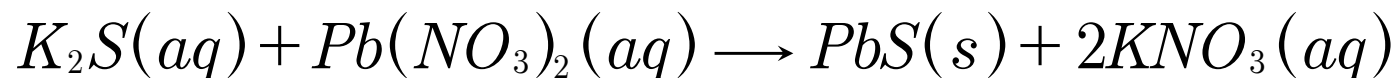
- ***acidobázická reakcia (neutralizácia)*** - kyselina so zásadou

- ***oxidačno-redukčná (redoxná) reakcia*** - prenos elektrónu medzi oxidovadlom a redukovadlom

- ***vylučovacia reakcia (zrážacia)*** - vznik málorozpustnej látky

- ***vylučovacia reakcia*** - vznik plynnej látky

- ***komplexotvorná reakcia*** - vznik komplexnej zlúčeniny

